

Eski Yunan Tarihine Giriş: 13. Dersin Metni

23 Ekim 2007

1. Bölüm: Pers İmparatorluğu'nun Yükselişi

Profesör Donald Kagan: Yunan *polis*lerinin kendi başlarına buyruk yaşamalarını sağlayan yönetim sistemi, Pers İmparatorluğu ve bazı Yunan şehir devletleri ile karşı karşıya geldiği zaman son bulur. Atina da 490'daki meşhur Marathon Savaşı ile çatışmaya girmek durumunda kalmıştır; bugün size Pers İmparatorluğunun yükselişinden, Yunanlılarla olan ilişkilerinden ve de son olarak bu savaştan söz etmek istiyorum. Önce biraz terminoloji: Yunanlılar Perslere Pers olarak hitap ediyordu ve bu uygundu. Persler hemen yakınlarında bulunan, hatta aralarında oturdukları, Medlere çok yakın akrabaydı. Hatta bu gruplar arasında Medler ilk defa Aryan olarak nitelendirilen gruptur. Bu terminoloji aslında 19. ve 20. yüzyıl boyunca sanki kendi başına bir ırkmış gibi yanlış kullanılmıştır. Aslında dilbilimine ait bir terminolojidir. Bu insanların Aryan olarak adlandırılan dili, Hint-Avrupa dillerinin bir kolundan başka bir şey değildir, ama bu iki grup birbirlerine çok ama çok yakındır.

Yunanlılar, Persler ve Medler arasındaki farkı algılayamamış ve dolayısıyla bazen onlara Med, bazen de onlara Pers olarak hitap etmişlerdir. Aslında pek de fark etmez, ama yine de Medler boyardan oluşan bir nüfusun krallık olmasında lider rolü oynamış ve İran Platosu'ndaki boylar arasında baskın bir aile olarak ön plana çıkmış bir gruptur. İlk yerleşik düzene geçenler de onlardır. Sonra onları alt eden Persler, 559'da kendisine hitap edildiği gibi, 'Büyük Kyros'un ailesinin liderliğinde kontrolü ele geçirmiştir. Büyük Kyros adını, gerçek anlamı ile bir fatih olduğundan, öncelikle İran'daki egemen güç olan Perslerle olan kabile bağlarını kullanarak, Pers İmparatorluğu olarak adlandırdığımız gücü genişleterek, olağanüstü uzaklıklara taşımayı başardığından almıştır.

Kyros'un hayatının son dönemine bakarsak, bunun tek bir adamın hayatı olarak olağanüstü gelişmeye denk geldiğini görebiliriz. M.Ö. 550 yılında Yakın Doğu'da, Med Krallığı ve Babylon Krallığı, bugün Irak olan topraklarda Fırat Nehri Vadisi'nin en kudretli krallığıydı; Anadolu'nun batısını kontrol eden Lidya Krallığının kontrolü ise sahilleri içermiyordu, burada Yunanlılar oturuyordu. Neyse, Persler, önce Lidyalıları sonra da 540'da Yunanlıları, bütün bu insanları yenip buraları ele geçirmişlerdi. Pers topraklarındaki yaşayanlara bakarsak, aslında Perslerin kendileri sayıca çok da fazla değildi. 559'da Kyros Kral oldu. Kendisi Akhamenid Hanedanlığı'ndan gelmekteydi, 550'de akrabaları olan Aryan Medlerini, hemen sonra Babil'i, Ermenistan'ı, Suriye'yi, sonra da Anadolu'nun ortasında bir krallık olan Kappadokia'yı ele geçirip, kendi krallığını şimdye dek görülmemiş boyutlara getirmişti.

Bu sırada, hanedanlığı 7. yüzyıla kadar uzanan Lidya'da Kral Kroisos tahta çıkmıştı.

Anımsarsınız, Herodotos'un ilk kitabı, Kral Kroisos ve topraklarının sınırlarına dayanmış olan Pers İmparatorluğuna karşı verdiği saldırı kararıyla başlar. Herodotos'un neredeyse sevimli bir biçimde anlattığı hikayeyi hatırlayın: Kroisos Pers İmparatorluğunu ele geçirmeye karar verince, bu kararının sonucunun ne olacağını öğrenmek için Delphi'deki Apollon Kehanet Merkezine başvurur; aldığı yanıt her zamanki gibi gizemlidir, ama o bunu anlamaz. "Kızılırmak Nehri'ni geçersen ne olur?" diye sorar; çünkü burası Lidya ve Pers toprakları arasındaki sınırı oluşturmaktadır. Kâhin de, "Muhteşem bir imparatorluk çöker" yanıtını verir ve tabii kral bunu Pers İmparatorluğunun sonu olarak algılar. Ama aslında Persler onun imparatorluğunun sonunu getirecektir ve tabii bu da doğru soruların doğru şekilde sorulması gerektiğinin, hatta yanıtı tam anlayana kadar soru sorulması gerektiğinin göstergesidir. Kroisos 547'de saldırısını düzenler; ama bir yıl içerisinde başkent Sardes Perslerin eline geçer ve bundan sonra Persler Lidya İmparatorluğuna egemen olurlar ve Anadolu sahillerindeki Yunan şehirlerinin sınırlarına kadar gelirler. Buraları da 546-539 yılları arasında ele geçireceklerdir; 539 Persler için önemli bir yıldır, çünkü bu tarihte Babylon şehrini o yıl ele geçirip, tüm Mezopotamya'ya egemen olacaklardır; bu kocaman imparatorluğun çok önemli adımlarından birisidir.

Kyros'dan sonra gelen Kambyses 530 ve 522 arasında şaşılacak bir şekilde Mısır Krallığını ele geçirir. Mısır en eskisi olmasa bile bölgenin en eski krallıklarından birisidir; son derece zengindir ve kendi çapında görkemli bir imparatorluktur. Kambyses'in öldüğü yıl olan 522'de bir durursak, Pers İmparatorluğunun batıda Ege Denizi ve Akdeniz'den doğuda bugün Pakistan olan İndus Vadisi'ne kadar uzanmakta olduğunu görürüz. Güçleri güneyde Nil Nehri'nin güney ucunu oluşturan, günümüzde Sudan olarak anılan bölgeden kuzeyde Hellepontos ve Ege sahillerini de içine alan bölgelere kadar, hatta Tuna Nehri'ne kadar uzanmaktaydı; ama bu sınırlar aslında ulaşmak istedikleri sınırları oluşturmuyordu.

Kambyses Tuna Nehri'nin ötesine bile bir sefer düzenlemişti. Buraları henüz bir devlet ya da krallık boyutuna ulaşmamıştı ve bu alanda Yunanlıların İskit olarak adlandırdığı bazı boylar yaşamaktaydı; İmparatorluk Rusya'nın içlerine kadar girmeyi başarmış, hatta Kafkas Dağları'na erişip belki buraları bile aşmıştı. Atlı göçebe olarak yaşayan ve İskitler diye adlandırılan kabileler vardı buralarda. Bunların tarımla ilgileri yoktu, sadece hayvancılıkla geçinmektedirler. Persler ilerleyerek, Makedonya sınırlarına dayanırlar. Bu isimlerden size daha evvel de bahsetmeliydim, ama neyse. Anlatılan öykülere göre, Pers ordusunda Miltiades adında bir general vardır; aslen Atinalıdır, ama ailesi tiranların döneminde sürülmüşü; yok aslında, Gelibolu Yarımadası'nı denetlemek için gönderilmişlerdi. Bölgeye Yunanlılar Trakya Khersonessos'u olarak adlandırdı. Burada yaşarken Persler gelip toprağına el koyduğunda, o da ne yapsın, Büyük Kral'ın boyunduruğuna girmek zorunda kalır ve orduda generallik görevi üstlenir.

Büyük Kral öteki tarafta İskitlerle uğraşırken, kendisine başkalarıyla birlikte Tuna Nehri'ndeki bazı köprüleri koruma görevi verilir. Büyük Kral, İskit taktikleri kullanan, yani at üstünde doğrudan çatışmaya girmeyen, uzaktan ok, mermi gibi şeylerle düşmanlara zarar verip, onları yenebilecek büyük Pers ordusu ile karşılaşmak üzereyken kaçan

İskitleri yenmeyi başaramaz. Uzun zaman geri dönmeyince, "Hiç geri dönmeyecek. Neden bu köprüleri yıkıp geri dönmesini gerçekten engellemiyoruz? Böylece Perslerden kurtuluruz" der. Ama beklenildiği gibi İskit Seferi başarılı olamaz, Pers ordusu geri döner ve Miltiades de kaçmak zorunda kalır; eh, doğal olarak kellesine ödül konmuştur, o da çareyi Atina'ya geri dönmekte bulur. Kendisine daha sonra çok rastlayacağız.

İşte 5. yüzyılın sonuna geldiğimizde durum budur. Her yer Pers kontrolündedir, özellikle Anadolu'daki tüm Yunan devletleri onların boyunduruğu altındadır. Şehirlerle Pers Kralı arasındaki ilişki herkes için aynıydı. Her durumda kral, yenilerek kendi boyunduruğu altına giren herkesten kendisine, tamamen boyun eğmenin simgesi olarak, toprak ve su getirilmesini istemekteydi. Büyük Kral'a boyun eğmek dışında onunla başka türlü bir ilişki kurulamazdı. Yunanlılara göre bu ilişki kölelikten başka bir şey değildi. Ama Persler çoğunlukla çok sert hükümdarlar olarak nitelendirilemez. Kendi boyundurukları altına girenlerden tek istedikleri krala vergilerini ödemeleriydi, ama bu her zaman herkes için olası değildi. Özellikle yabancı bir fatihe kimse vergi ödemekten hoşnut değildi, ama yine de bu vergiler ekonomilerini mahvedecek nitelikte de değildi. Ayrıca, kralın karadan ya da denizden askeri yardım isteği de bulunmaktaydı.

Bu koşulları yerine getirdiğinizde rahattınız. Bu noktada, Perslerin özel yönetim şekli her Yunan şehrine Pers Kralı tarafından bir "tiran" atanmasından oluşmaktaydı. Tiran kelimesinin 'özgün' anlamını aklınıza getirin. Sert olmaları gerekmiyordu; özellikle zalim olmaları da gerekmiyordu. Bunlar satraplardı, kralın bölgedeki temsilcileriydi ve mutlak kontrol onların elindeydi, ama kulağımıza gelen kimseye uygulanan zulüm falan yoktu. İşte anakara Yunanistan'daki Yunanlılar ve Pers İmparatorluğu arasındaki anlaşmazlığın İon ayaklanmaları olarak nitelendirilen başlangıç noktasına geldiğimizde durum buydu. Ama bundan önce Yunanistan'a bakıp orada neler olduğunu irdelememiz gerekiyor.

Hatırlarsanız Atina'da, Kleisthenes Devrimi olmuştu. Size anlattığım yeni *hoplit* demokrasisi daha çok yeniydi ve henüz güvenilir değildi. İçerideki düşmanlardan korkulmaktaydı, bunların bir kısmı yenilmiş, buradan kaçan aristokrat ailelerin arkadaşları, tiranların akrabalarıydı ve bunların yeni rejime olan bağları sorgulanabilir nitelikteydi. Bir başka korku kaynağı da Spartalıların bu insanların şehirden atılmalarını kabullenemeyişi idi; arkadaşları şehirden sürülmüştü ve Atina'ya gelip askeri güçle burayı ele geçirerek aristokratlara vermelerinden çekiniliyordu. Bir de ortaya üçüncü sorun vardı: Atinalıların eskiden beri anlayamadığı komşuları bu durumdan yararlanarak kuşatma altındaki şehre saldırı düzenleyebilirlerdi. Bunları aklınızda tutun.

Atina güvensiz bir noktadaydı; Herodotos'un aktardığına göre, bu durumda Atinalılar Pers Kralı'na yardım amacıyla bir komite göndererek birliktelik teklifinde bulunup kendilerini kurtarmayı denemişlerdi. Ama tabii kral diğer devletlerle sadece tek tip bir ilişkiyi tanımaktaydı. Eşitlik içeren ittifak hakkında bir düşüncesi yoktu. Atina'dan gelen komite üyelerinden kendisine toprak ve su vermelerini beklemekteydi, ancak o zaman dost olabilirlerdi. Komite üyeleri, "Tamam, o zaman" diyip bunu yaptıktan sonra Atina'ya döndüklerinde Atinalılar hop oturup hop kalkacaklardı. Komite üyelerini

cezalandırarak, Persler ve Atinalılar arasında hiç bir şekilde bir ilişki olamayacağını söyleyeceklerdi. Tabii daha sonra korktukları da başlarına gelecekti.

2. Bölüm: Pers İmparatorluğu ile Fikir ayrılığı

Spartalılar Attika'yı işgal eder ve bunu da Attikalılara karşı olan başka devletler, yani Thebai liderliğinde Boiotia, Attika'nın hemen doğusunda bulunan Euboia'daki bir şehir olan Khalkis, hemen yakınlarındaki Isthmos'daki Korinthos ile birlikte birleşerek yapar. Hepsi birlikte Atinalılara karşı birleşirken, Korinthoslular Atina'da bir nevi tiranlığın oluşturulmasından hoşnut olmadıklarını belirterek yan çizmeye başlar. Tiranlık kendi başlarından geçmiştir; söylediklerine göre çok yakın zamanda tiranlıktan kurtulduklarından başkasına aynı şeyi yapmak için kimseyle birleşmek istememektedirler. Koalisyonunda oluşan bu bölünme Atinalılara saldırıyı da engelleyen unsurlardan birini oluşturur. Aynı zamanda iki Spartalı kral arasında da bir anlaşmazlık doğmuştur. Daha önce de Atina'da bulunmuş olan Kleomenes orayı almayı ve aristokrat arkadaşlarına geri vermeyi çok istiyordu, ama Kral Demoratis, nedendir bilinmez, bunu yapmaya gönüllü değildir.

Tartışmayı kaybeden Demoratis hakkında suç duyurusunda bulunulunca kaçır; bundan sonra kendisine Pers İmparatorluğunda hatta kralın bazen dizinin dibinde, durum hakkında akıl verirken rastlarız. Bunlardan dolayı saldırı olmaz. Atinalılar da kendilerine karşı olan komşuları, Thebai liderliğindeki Boiotia şehirlerine ve Khalkis'e karşı tavır almaya hazırdır ve bunların hepsini yener. Euboia adasında bulunan Khalkis'den Khalkisililere ait büyük bir toprağa el koyarak oraya 4000 Atinalı yerleştirir; bunu geleneksel koloni veya *apoikia* olarak da değil, ancak Yunanlıların *kleroukhos* olarak adlandırdığı bir biçimde yaparlar. Buraya yerleşen 4000 Atinalı, Atina vatandaşlıklarını korumaktadır. Hala Atina vatandaşıdır; aslında bir nevi Atina garnizonu olarak iş görerek, Boiotia'da işlerin yolunda gitmesini sağlarlar. Bu da Roma koloni kavramına daha çok uygun bir durumdur; İtalya'da bir şehri ele geçirenlerden bir grup askere oralardan toprak verilirdi; Romalı lejyonerleri de buralara yerleşip Roma adına garnizon görevini yürütürlerdi. Atinalılar da Khalkis'te buna benzer bir şey yapmışlardı.

Herodotos bu noktada özgürlüğün önemini vurgulamak adına şarkı gibi bir şey söyler, "Atinalıların özgür olmadan evvel savaş açısından diğer Yunanlılardan hiç farklı değildi." Ama kendilerini tiranlardan özgür kılıp, Kleistenes'in rejimini uyguladıktan sonra, tüm karşıtlarını yenmeyi başarmışlardı; işte Herodotos'un önyargısı budur, ama onun yazdığı tarihi okuduğunuzda görürsünüz ki Herodotos her zaman özgürlüğün önemini, görkemini ve Yunan tarihindeki merkezi konumunu ön plana çıkartmaktadır. Aynı zamanda sadece özgürlüğü değil, – Yunanca *eleutheria* –, aynı zamanda Atina kapsamında Atina'nın *isegoriasını* da yüceltir. Bu kelime, "konuşma hakları eşitliği" anlamına gelir. Yeni Kleistenes'in rejimini niteler, 'demokrasi' kelimesi henüz ortalara çıkmamıştır, ama bunun özelliklerini gösteren sözcük, tüm vatandaşların özgür olduğu kavramını, eşit şekilde mecliste konuşma hakkını ve böylelikle yönetimde rol oynama

hakkını anlatır.

Herodotos gerçekten otonomiye, yani kendi kendini yönetme kavramını över, sadece yabancılardan kazanılan özgürlüğü değil, ama şehirdeki tüm insanların kendilerini yönetebilmelerini de. Ona göre, bütün bu değişiklikler yüzünden Atinalılar savaşta bu denli başarılı olmuşlardır. Yeni bir koalisyon ortaya çıkar. Yeni oluşum Atinalı rejime karşıdır ve Atina'nın eski düşmanını da içindedir, – Atina sahillerinin tam karşısındaki Saronik koyunda bulunan Aigina adası ile şu veya bu nedenle birbirleriyle bir yüzyıldan fazla bir süredir savaşmaktadırlar. Aiginalılar Spartalılarla birleşip bu rejimi yok etmek ve Atinalıları Hippias'ın tiranlığına geri döndürmek istemektedir.

Hippias Perslere kaçıp, kralın himayesi altına girer; bu durumda eğer Persler de bu işe karışacaklarsa, Hippias'ı doğal olarak onlar da tahta getirmek isteyeceklerdir; ama Spartalılar da aynı şeyi istese de Korinthoslular tiranlığa karşı duydukları nefretten buna tamamen karşıdır. Sıkıntıya düşen Atinalılar Perslere ikinci bir komite gönderirler; ama bu sefer Pers Kralı Atinalıların yeni demokrasilerini unutup Hippias'ı tiran olarak başlarına getirmeyi açık ve seçik bir biçimde şart koşar; bu da Atina'yı diğer Yunan şehir devletleri gibi yapacaktır. Anadolu'nun sahillerinde Pers İmparatorluğu'na katılmış olanlar gibi, Hippias da Perslerle olan bağlantısından dolayı Büyük Kral'ın satrapı olarak şehri yönetecektir. Kanımca Anadolu'nun tüm batı sahillerinde durum budur.

İşte 499'da İon başkaldırısı başladığında, durum böyledir. Her şey, uzun zamandır bölgede önde gelen Yunan şehirlerinden Miletos şehrinde başlar; burası yeni bilimsel düşünceleri olan kişilerle dolu bir yerdir ve kendine özgü bakış açısıyla mitoloji, teoloji ve tamamen güdülere dayalı geleneksel Yunan düşünüş tarzına karşı gelir. İstedğim Miletoslu filozofların dininin olmadığını söylemek değil. Söylemek istediğim sadece, dinin yanı sıra ortaya çıkmış yeni bakış açılarıdır; fiziksel evreni anlatmaya çalışan yeni bakış açıları ve dini kavramlar aracılığı yerine gözleme ve buna dayanarak sonuçlara varmaya dayanan bakış açılarıdır.

Miletos'ta gördüğümüz şey aslında felsefenin doğa bilimleriyle aynı zamanda doğuşudur ve bu ikisi ancak birbirinden uzun, çok uzun yıllar sonra ayrılacaklardır ve o zamana kadar da hep beraber irdelenecektir. İşte bu şehirde başkaldırış başlar. Ama filozoflarla bir ilgisi yoktur. Miletos'ta bir yönetici ile ilgilidir; adı Aristagoras olan Miletoslu tiran, başını Büyük Kral ile derde sokmuştur. Ege Denizindeki Naksos adasına karşı kendileriyle birlikte sefer düzenlemeleri için Büyük Kral'ı ikna eder. Naksos'un garanti olduğunu, zenginliğe sahip olduğunu söyler. Persler hazır değildir, eğer hemen gizli gizli yelken açarlarsa, adayı ele geçirebilecek, Büyük Kral da imparatorluğunu daha genişletmiş olacak, Aristagoras da bundan ekonomik olarak kazançlı çıkarak Büyük Kral'ın gözünde de saygınlığı artacaktır.

Ne yazık ki, güvenlik uygulamaları iyi olmadığından, daha Naksos'a ulaşmadan onun ne yapmak istediği Naksosluların kulaklarına gider ve Naxoslular hazırlanır. Aristagoras kaybeder ve tabii Büyük Kral bu durumdan memnun kalmaz; Aristagoras başının dertte

olduğunu anlayınca Anadolu'daki Yunanlılara koşmanın ve Perslerden özgürlüğünü geri almanın zamanı geldiğine karar verir. Herhalde inandırıcı bir konuşmacı olmalıydı ki Yunan şehirlerini gezdiğinde birçoğunu başkaldırıya katılmaları için ikna edebilmiştir; bu da diğerlerinin de Büyük Kral'ın boyunduruğu altında olmaktan hoşnut olmadıklarının bir göstergesidir.

Böylece Büyük Kral ile işbirliği halindeki hükümdarlara karşı başkaldırı başlar ve bu da ilginç bir noktadır. Aynı zamanda demokrasiler de kurmuştur. Dünyada demokrasi olmadığını biliyoruz ve Atina'da bir kaç yıl öncesine kadar da böyle bir şey hiç olmamıştı. Eminim ki bu kavram asıl Atina'dan çıkmıştır ve bundan emin olmamın nedeni de size daha önce de vurguladığım gibi, Atina'nın Miletos ve başkaldırıya katılmış diğer şehirler gibi bir İon şehri olmasıdır ve diğer İonialılar Atinalıları İon şehirlerinin lideri olarak tanımışlardır. Bütün bunlar, bence, Atina'daki demokrasinin diğer İon şehir devletleri arasında model konumuna gelmesinin kaçınılmaz olduğunun göstergesidir.

Ama Aristagoras, Pers İmparatorluğu'nun güçleri gibi, kuvvetli düşmanla karşı karşıya olduğunun farkındadır ve anakara Yunanistan'a giderek yardım ister. Yunan topraklarında askeri yardım arıyorsanız ilk gidilecek yer Sparta'dan başkası olamaz. O da Sparta'ya gider. Bu konuda yine Herodotos'un ilginç öykülerine bakmamız iyi olur; Aristagoras Kral Kleomenes'e gider ve yapmak istediklerini anlatırken Pers İmparatorluğunun ne denli zengin olduğundan ve eğer baş kaldırmaları başarılı olursa Pers Kralı'nın topraklarından büyük zenginlik alabileceklerinden bahseder ve bunun Kleomenes ve belki de Spartalılar için ne denli iyi olacağını vurgular. Kleomenes de der ki, "Hımm, emin değilim." Kafasını kaşıyıp der ki, "Pers başkenti Ege Denizinin sahillerinden ne kadar uzaklıkta ki?" Aristagoras çok zekidir ve şöyle der, "Bu soruyu sorduğun için mutlu oldum" ve Yunan tarihinde ilk kayıtlara geçen haritayı çıkartır, -- herhalde bir ruloymdu bu --, onu açarak, gösterir. "Görüyorsunuz ki Miletos burada, kral yolu da burada, bunu izlerseniz, işte Susa, Pers başkenti burada." O da der ki, "Ne kadar uzaklıkta? Sahilden buraya yürümek ne kadar zaman alır?" O da, "Üç ay" diye yanıt verir.

Kleomenes, "Yabancı, karanlık olmadan şehrimi terk et" der. Spartalıların deniz ötesine kıyı şeridinden 3 aylık uzaklıktaki bir yere sefer düzenleme düşüncesi, hatta yokluklarında şehirlerini *helot* başkaldırısına açık bir biçimde bırakıp uzaklara gitmeleri pek de iyi bir öneri değildir. Aristagoras da, "Aslında bu o kadar da kötü değil, güzel bir yol var, ayrıca bende sana vereceğim birçok gümüş *minai* da bulunmakta, bir kez daha düşün istersen" der, Kleomenes'e vermeye hazır rüşveti gittikçe arttırır. Bu sırada uzun zamandır kenarda oturmakta olan Kleomenes'in küçük kızı, Gorgo gelir ve bir Sparta kızı olarak babasına, "Baba, seni baştan çıkartmasına izin vermeden bu adamı kov" der. Dokuz yaşındaki bir kız çocuğunun sezgisine güvenen Kleomenes, Aristagoras'ı gönderir. Böylece başkaldırı sırasında Sparta'nın desteği kazanma çabaları başarısız olur.

Aristagoras da, "Tamam o zaman Atina'yı deneyelim" der; doğal olarak Atina'da şansı daha fazladır. İlk olarak Atina, Sparta gibi Dor değil, bir İon şehridir; ikinci olarak Atina

sahilde, Perslere daha yakın bir yerdedir, Ege Denizine hâkimdir ve açıkça Perslerden her an gelecek bir saldırı tehlikesi bulunmaktadır, çünkü Persler topraklarını genişletmeye devam etmektedir ve Ege sahiline ulaşmışlardır.

Bu nedenlerden, belki başka nedenlerden de dolayı, Atinalılar, daha önceden demokrasi söz konusu olduğu için, Aristagoras'la Anadolu'nun Yunan şehirlerinin başkaldırısına karışmışlardır. Bu durum bende tarafların önceden bağlantı halinde olabilecekleri düşüncesini uyandırmıştır. Bu doğru olsun ya da olmasın, Atinalılar başkaldırı halindeki şehirlere yardım için Miletos'a bir donanma ve asker göndermek kararını onaylar ve yollar. Tam ne yolladıklarına birazdan geri döneceğiz.

Herodotos şu noktayı vurgulamanın zamanı geldiğine karar verir; "Bütün bunlar, bir değil, birçok insanı yanlış yola sürüklemenin ne denli kolay olduğunun göstergesidir" der; çünkü bir yanlış olmalı; bu kararın verilmesinde 30 000 Atinalı etkin olmuştur. Bu sayı gerçekten çok fazladır ve bunların hepsi Aristagoras tarafından yanlış yönlendirilebilmiştir, ama tek bir kişi olarak Kral Kleomenes'i etkileyememiştir. Ne olursa olsun, Atinalılar oy kararı ile 20 gemi gönderme kararını alır. Bazı bilim adamları, "Sadece 20 gemi!" diyebilir. Burada kullanılan 'sadece' bence bir hata olurdu. Atina'nın daha sonraları, geç 5. yüzyılında 400 trireme gönderdiğini biliyoruz, ama bu çok yıllar sonra, ancak Perslere karşı alınan bir zaferden sonra olacaktı. Bu tamamen yeni bir dünyadır. Atinalıların o zaman elindeki tüm gemilerin sayısı belki 50 kadardı. Bunların 20'sini göndermek çok da zor olmazdı. Ama bunu neden yapmışlardı ki?

Söz ettiğim nedenlerden dolayı, İonialıları severlerdi. Onları akrabaları olarak kabul ediyorlardı. Ayrıca Büyük Kral ile olan bağlantıdan sonra Perslerle çok dostane ilişkileri yoktu. Onunla başa çıkmanın tek yolunun onların boyunduruğu altına girmek olduğu çok açıktı ve Atinalılar bu durumdan hoşnut değillerdi. Unutmamanız gereken başka bir husus ise, Solon dönemi ve hatta daha da öncesi. Atinalılar doğu ile gittikçe daha fazla ticaret yapmaya başlamışlardı. Anadolu, Hellespontos, Marmara Denizi, Bosphoros ve bunların da ötesindeki Karadeniz'le, yani bir başka deyişle, Perslerle sınırları olan bölgelerle ilişki halindeydiler ve Persler dost değilse veya Persler sadece kendileri için bir şeyler yapıyorlarsa, kısa zamanda gittikçe artan gereksinimler karşılanamayacaktı. Ayrıca Atinalılar bu bölgelerden sağlanan buğday ve balığa gittikçe daha fazla bağımlı olmaya başlamışlardı.

3. Bölüm : Pers Savaşlarının Başlangıcı

Spartalılar kesinlikle uzak durma kararı almışken, neden Atinalıların bu denli ciddi bir tehlikeyi göze aldıklarını bunlar iyi açıklar. Herodotos Atinalıların bu kararını şöyle görkemli nitelikte bir sözle ortaya koyar: "Bu gemiler Yunanlıların ve barbarların yaşayacağı kötülüklerin başlangıcı olacaktır." Bence söylemeye çalıştığı, burada asıl konumuz olan Pers Savaşları'dır. Kuramsal olarak, Atinalılar İon başkaldırısında, eğer kendi işlerine bakıp, başkaldıranlara yardımcı olmasalardı, belki de Pers Savaşlarına hiç

gerek olmayacaktı. Bundan sonra ne olacağını bir tek tanrı bilir. Bence Herodotos'un söylemek istediği, Atinalıların işe karışıp İonia'daki akrabalarına yardım etmeye çalışması Pers Savaşları'nın başlamasına neden oldu.

20 Atina gemisi Miletos'a yanaşır ve askerler inip çabucak ileriye doğru yürüyerek artık Pers eyaleti olan Lidya'nın satraplık başkenti Sardes'e ulaşır, kendilerine karşı gelen güçleri yenerek Sardes'i ateşe verir. Gerçekten çok zarar verirler. Sonra, Atinalılar, – pardon önemli ama ufak bir noktayı atlamışım; Atinalılara yardım için kuzey Euboi'a da bir yer olan, aynı zamanda da uzun zamandır bir rakip ve hatta düşman olan Eretria şehrinden birkaç gemi gönderilmiştir –, durun bakayım buralardaki öbür şehrin adı neydi? Bir dakika önce aklımdaydı, ama uçtu gitti işte. Khalkis, teşekkür ederim. Eskiden beri Khalkis ile düşmanlardı, bu da Atinalılara neden bu denli yardım etmek istediklerinin göstergesiydi, çünkü Atinalılar Khalkis'i yenmişlerdi ve Khalkisleri baskı altında tutuyorlardı. Eretrialılar da 20 gemi dolusu Atinalının Büyük Kral'ın Lidya'daki durumuna zarar vermesine yardımcı olmuştur.

Persler de karşılık olarak İon tebaalarına boyun eğdirmek ve onları yeniden boyundurukları altına almak için bir sefer düzenler. Ama her şey bu kadar basit değildi işte. Başkaldırış 499'da olur ve Perslere karşı olan savaş 494'e kadar bitmez. Perslerin yaptığı, şehirleri birer birer kuşatma altına alıp, onlara teker teker sahip olmak, gerektiğinde aynı zamanda denizden saldırmaktır; bu önemli bir noktadır. Eğer karada kuşatma altına aldıkları Yunan şehirlerinin deniz güçlerini denizde yenebilirlerse, o şehirler hemen boyun eğmek zorunda kalacaklardı. 494'de Perslerin topladığı deniz güçleri, – doğallıkla Persler kara insanları idi. Kendi deniz güçleri yoktu, ama doğu Akdeniz'de en erken denizciliğe başlamış olan Fenikelilerin topladığı kuvvetli bir deniz gücüne sahiptiler. Persler hem deniz gücüne sahip olan Fenikelileri, hem de Mısırlıları ele geçirmişti. Dolayısıyla Mısır ve Fenike topraklarını egemenlikleri altına almışlardı. Pers denetimi altındaki İonialıların da gemilerini kullanmaktaydılar.

İonialılar Pers egemenliği altında iken Büyük Kral'a gemi vermişlerdi; şimdi kendisine karşı savaşacaklardı. Sayısal olarak üstünlerdi ve ayrıca çok iyi denizcilerdi ve süvari olarak da çok iyilerdi. Anadolu'da Miletos yakınlarında deniz kenarındaki Lade Savaşında, Persler Yunan filosunu tamamen yok ederek başkaldırışa son vereceklerdi. Miletos şehrinin altını üstüne getirerek öç alacak; o günlerde yapıldığı gibi, şehri tamamen yakıp yıkacaklardı. Ve böylece İon başkaldırışı yenilgiye uğrayarak son bulacaktı. Ya sonra neler olacaktı?

4. Bölüm: Persler ile Savaşa Götüren Daha Sonraki Gelişmeler

Bundan sonra olanların önemli bir kısmı Atina şehrinin iç ilişkileriyle bağlantılıdır. Atinalılar olanlardan haklı olarak rahatsızlık duyar. Neredeyse tüm imparatorluklar veya saldırıda bulunan büyük güçler için geçerli olduğu gibi, daha küçük bir güç tarafından aşığılanan Büyük Kral bu tür davranış bir daha tekrarlamasın diye bunu göz ardı

edemeyecekti, bu cüreti cezasız bırakamayacaktı. Dolayısıyla, Atinalılar yakın gelecekte Perslerden gelecek bir saldırıdan korkmakta haklı idiler. Bu dönemde Atina'da olanları anlamak oldukça önemlidir. Algılayabileceğimiz sadece bir kaç özellik var ve bunları yorumlamak çok da kolay değil, ama belli bir anlam verebilmek olası.

Bence, 496-95 yılında, Lade Çarpışması'ndan önce, hala baş kaldırış devam ederken, Peisistratidlerin akrabası Karmaş'ın oğlu Hipparkhos'un *eponymous arkhon* seçilmesi ilginçtir. Söylendiğine göre kendisi *ostrakismos* uygulanan olan ilk kişiydi. Burada neler olmaktadır? Neden Peisistratidlerden Hipparkhos bu konuma seçilmişti; hepimiz bu dönemde, Perslerin akrabaları olan Hippias'ı tahta çıkartmak istediğini biliyoruz. Atinalılar neden bu adamı seçmişti? Bu durumda en mantıklı yorum, geçen derste anlattığım *ostrakismosla* bağlantılı kanunun öyküsünü tekrar ele aldığımızda göreceğimiz yorumdur bence: Daha önce Kleisthenes, Hipparkhos'a eğer kendisiyle iş birliği yaparsa birçok sorunu çözebileceğini söylemişti. Hipparkhos da bunu yapmıştır ve bence, *arkhon* pozisyonuna getirildiği seçimlerin sonucu da bunun göstergesiydi; bu demektir ki Hipparkhos onlarla birlikteliği kabullenmiştir. Doğal olarak bunların hepsi varsayım, ama bana şahsen çok mantıklı geliyor.

Bundan sonra konumuzla bağlantılı olarak kulağımıza gelen Atina'daki olaylar 493 yılına rastlar; Atinalı trajedi yazarı Phrynikos, son yazdığı *Miletos'un Düşüşü* adlı oyununda bundan söz eder. Elimizde bu oyun yok, ama hakkında birçok öykü var; hatta bunlardan birisi de Herodotos'un yazdıkları; bu öykülere göre, oyunda Miletos'un düşüşü ve şehrin Persler tarafından yakılıp yıkılması anlatılır; o kadar dokunaklıdır ki bu oyun, Atinalılar seyredince o kadar çok mutsuz olmuşlardır ki, yazarı kendilerini bu kadar üzdüğü için büyük para cezalarına çarptırmışlardı. Acaba bu ne demektir? Birden fazla yorum ve açıklama olabilir, ama benim en inandırıcı bulduğum, Phrynikos oyununa koyduklarının Atinalıları ne denli mutsuz kılıp, kızdıracağını gayet iyi bildiğidir. Belki de Perslere karşı kızgınlığın çoğalmasını istiyordu ve bu da bence, Atinalıların Perslere karşı savaş hazırlıklarına girmiş olduklarını gösterir; ya Perslerin kuşatma yapmaya hazırlandıklarını ya da Atinalıların Perslere karşı saldırı yapmak üzere olduklarını. Bence, diğer olasılıklardan daha mantıklı gelen en iyi yorum bu, ama tümünden bir varsayım.

Aynı yıl, Miltiades Gelibolu'daki evinden yola çıkarak Atina'ya döner. Durun düşünelim bir dakika. Şimdi kendisinin Perslerle olan ilişkisi nasıl olacaktır? Kendisi Perslere karşıdır, çünkü Pers kralına ihanet etmiştir; buna karşılık başına ödül konmuştur. Eğer Persler Hippias'ı tahta çıkartmayı başarsaydı ve Persler Atina'nın efendisi olsaydı, hayatı beş para etmezdi. Dolayısıyla Pers karşıtı olması gerekir ve bundan sonra olanları tamamen Atina'daki politik mücadele olarak algılamak gerekmektedir, – kesinlikle tüm Atinalılar Perslere karşı savaşın iyi bir şey olmadığı kanısındadır. Bu tamamen çılgınlıktır aslında. Size anlatmak istediğim, Perslere karşı savaş fikrinin ne denli büyük bir çılgınlık olduğu gerçekten. Yunanlılara göre Persler, tanıdıkları dünyanın büyük bir kısmını ele geçirmişlerdi. Anadolu'da Yunanlıları fazla sorun yaşamadan egemenlikleri altına almışlardır. Neden bu insanları karşılıklarına alsınlar ki? Onlarla bir yaşamak yerine Persler ile uzlaşmacı bir çözüm bulmak daha mantıklı idi.

Herodotos da bundan söz eder; eminim Perslerin peşlerine düşüp onları öldürmek yerine, Hippias'ı başlarına tiran ve Persleri de topraklarının efendisi olarak kabullenecek Atinalılar bulunmuyor değildi. Burada iki farklı grup oluşmuştur: Pers taraftarları ve Pers karşıtları. Varsayımlar, anlaşmazlık bir kenara, Miltiades Atina'da yargı karşısına çıkartılır. Ona karşı suç duyurusu yapılmıştır. Suçu, Gelibolu yarımadasının kontrolü kendi elinde iken, kendisini tiran konumuna getirmiş olmasıdır. Ama beraat eder. Eğer bu karar jürinin popüler görüşle bağlantılı olarak bir politik vizyon içinde oluştuysa, aynı zamanda Atinalıların tiranlığı ne olursa olsun yeniden kabul etmeyeceklerinin göstergesiydi ve her şeye rağmen savaşa gidebilirlerdi. Bütün bu açıklamalar tamamen varsayım. Ama mahkeme ve suçsuzluk kararları gerçektir.

Bir başka ilginç olay da, 493-492 yılında gerçekleşmiştir, özellikle 493 çok önemli bir yıldır. Themistokles *arkhonluğa* seçilmiştir; o yılın *eponymous arkhonu* olarak görev alacaktır. Themistokles'in 480'deki büyük Pers istilasında büyük rol oynayacağını ve hatta Marathon Savaşı'na da katılacağını ve donanmanın en büyük zaferini kazanacağını göreceğiz. Birçok nedenden dolayı Atina'nın önceden olduğundan daha büyük bir deniz kuvvetine sahip olması gerektiğine karar verir. Görülüyor ki, Perslerin saldırıya geçeceğine inananlardandı. Hazır olmaları gerektiğini düşündüğü belliydi, hatta Perslere karşı savaşmaya hazırdı bile. Themistokles bu tablonun bir parçası olarak ve kariyerini düşünerek Atina'nın deniz üssünün, korunması olmayan bir plajdan başka bir şey olmayan, her türlü saldırıya açık Phaleron koyundan taşınması gerektiğini savunmaktaydı. Atina filosu Phaleron'un kumlu sahillerinde toplanıp, -- ki burada hala bugün bile yüzmeye gidebilirsiniz --, kumlarda Persleri bekliyor olsalardı, tamamen pusuya düşmüş olacaktı.

Asıl yapmak istediğini başarıp, yaklaşık 5 mil ötedeki Atina limanı Pireus'u deniz üssü haline getirir. Bu sayede korunaklı üç limanı olmuş oluyordu. Eğer Pireus'un etrafını duvarla çevrelerseniz, o zaman saldırıya karşı daha korunaklı bir limanınız ve girip çıkabileceğiniz güzel bir üssünüz olacaktı. Themistokles böylece yaşamının sonuna kadar Atina ile ilgili sürdüreceği politikayı göstermiş oluyordu. *Arkhon* olarak seçilmesi Atina'nın tutumunun ne olduğuna da işaret eder. Hippias'ın geri dönüşü ve Pers egemenliğini kabul etme fikri, Atina için giderek daha az kabul görmeye başlayacaktır. Bu uğurda Atina savaşmaya hazırdır.

Bu arada Pers Kralı da öç almaya karar verir. Kendisine zarar verenlerin peşine düşmesi gerekmektedir. Bunların başında Atina, sonra da küçük bir şehir olan Eretria gelmekteydi. Pers kralı büyük Pers filosu ve ordusu ile Ege sahilleri boyunca yola çıkar; önce doğu sahilleri boyunca, daha sonra da Hellespontos'u geçerek kuzey sahillerine gelir. Kral bu seferlere katılmamaktadır; General Mardonius bu görevi üstlenir. Ege Denizinin kuzeyinde bulunan Trakhia ve Makedonia bölgelerini ele geçirir. Ama 492 yılında Pers filosu Athos Dağı'nın bulunduğu yarımada önünde demirlemişken gece birden bire, nereden çıktığı belli olmayan, o korkunç Ege fırtınalarının biri çıkar ve filo darmadağın olur. Zarar o kadar büyüktür ki, Persler Yunan işgalini yarıda kesmek

zorunda kalır ve Atina'ya doğru yola çıkar. 480'deki işgalde de aynen bu rotayı takip edeceklerdir, ama o ara fırtına yüzünden işgali bırakırlar, Yunanlılar ise bunu tanrıların işi olarak algılar.

Persler işgale başladıklarında Yunan yerleşimleri Perslerin gelmekte olduğundan haberdardır. Persler geliyorlar. Asıl soru, ne yapmaları gerekmekte olduğudur. Atina'nın ta eskiden beri Aigina Adasıyla arası iyi değildir. Aiginalılar Persler geldiğinde Atinalılarla birlikte yok olmak istemediklerine karar verip, Kral'a gidip toprak ve su vermişlerdir. Yani Pers boyunduruğunu kabullenmişlerdir. Bu noktada Kleomenes fikrini değiştirerek, Perslerin gelip Yunan topraklarını ele geçirirken sessiz sedasız oturmamaya karar verir; Aigina Adasına gidip bazı insanları kaçırıp Atinalılara getirerek Sparta ile Atina arasında iyi ilişkileri başlatmış olur. Artık Spartalılar ile Atinalılar müttefikler ama bu Atinalılar Peleponessos Birliğine katılmış olduklarını göstermez. Uzun süre birbirleri ile çatıştıktan sonra aralarında iyi ve dostane ilişkiler başlamış oldu.

5. Bölüm : Marathon Savaşı

Daha önce de söylediğim gibi, iki kral arasında anlaşmazlık vardı ve Demaratos sürülürken Kleomenes de kötü adam konumuna düşmüştü. İki kral da Marathon Savaşı sırasında popülaritelerini yitirmişlerdi. Şimdi Marathon Savaşıyla patlak veren Pers istilasına dönelim. Amaç çok açıktır: Büyük Kral'a hakaret eden ve zarar veren şehirlerin cezalandırılması: Atina ve Eretria. Bir de, Hippias'ın Atina'da tiranlık konumuna getirilip, kralın satrapı olarak hizmet vermeye başlaması ve doğallıkla tüm Yunan topraklarına da sahip olunması. Neden bütün Yunan topraklarını ele geçirmek istemektedirler ki?

Herodotos bir akrabası hakkında şu öyküyü anlatır; akrabasına sorar, "Tanrı aşkına neden Yunanistan'a gitmek istiyorsun ki? Orada kayalardan başka bir şey yok. Oralarda ele geçirmekteki asıl amaç ne? Mısır, Babylon gibi zengin yerleri ele geçirmek başka şey, oralarda zenginlik var, büyük nüfuslar var, güzel şeyler var. Ama burada sadece Yunanlılar ve kayalar... Neden gitmek istersin ki buralara?" Bence yanıt aslında biraz Sir Edmund Hillary'nin yanıtına benzer: "Çünkü onlar orada." Bu sadece yanıtın bir parçasıdır; asıl Antik Dönemdeki yanıt, büyük ihtimalle 19. yüzyıla dek devam eden bakış açısında olmalıdır; ama asıl Hıristiyanlık çıkmadan önceki dönemde, "İstila iyi bir şeydir. Kuvvetli olmak iyidir. Zengin olmak iyidir, güçlü olmak da iyidir. Dolayısıyla daha da güçlü, zengin, etkin olmak daha da iyidir. Eğer sınırlarınızda birileri varsa ele geçirin, bu da sizi daha görkemli kılacaktır, çünkü istila görkem getirir."

Batılı olarak bizim doğal davranışımız bu şekilde olmaz; dinimiz ne olursa olsun, davranışlarımız genel olarak insanların düşünüşünü etkileyen en baskın din olan Hıristiyanlığa göre şekillenmektedir. Demek istiyorum ki, her ne dinden olursanız olun, Hıristiyanlığın Hıristiyanlar tarafından gittikçe daha ön plana çıkartılan yönünü bozmuş oluyorsunuz, bu da Dağdaki Vaaz'dır (Sermon on the Mount). Hani şu dünyanın miras olarak güçlüye ya da daha kabadayı olana değil de daha ılımlı olana kalacağını söyleyen

vaaz.

Yine bu vaazda, “Eğer düşman saldırırsa, öbür yanağını da çevir, oradan da vursun” denir. Eğer bunu Yunanlılar duysalardı, “bu insanlar delirmiş” derlerdi. Yok edin bu insanları... Yunan ahlakı, “Arkadaşınla iyi ol, arkadaşına iyi davran, düşmanlarına zarar ver” der. İkinci kısım ilk kısım kadar önemlidir.

Bence, anlamanız gereken şey, bizim düşünüşümüze doğal gelen batının tüm etnik bağlamdaki önyargıları, aslında acayip ve hatta insanoğlunun çoğuna çılgın gelecek niteliktedir. Tabii farklı durumlar da yok değil. Bazı doğu dinlerine burada değinmiyorum, çünkü bunlar söz edeceklerimden çok farklı değerler taşımaktadır, ama asıl demek istediğim, Antik Dünyada kimse bizim gibi düşünmezdi. Eğer komşunu istila edebiliyorsan ederdin. Perslerin geliyor olmaları da olağandı.

Kaç kişilerdi? Bilmiyoruz. Tahminlere göre, 20 000 ile 30 000 arasında değişen bir piyade ordusuydu. Ben uzlaşmacı olarak, iki sayının ortasını seçmeyi yeğliyorum. 25 000 kadar piyade diyebiliriz ve tabii biraz da süvari. Marathon Savaşı'nda süvariler bir rol oynamasalar da sayılarının önemi büyük olacaktı; Herodotos, Perslerin bir süvari birliğinin olduğunu ve Marathon'daki savaş yerinin süvari birlikleri için çok uygun olduğundan Perslerin özellikle süvarileri seçtiğini vurgular. Savaş gemilerinde piyadelerin yanı sıra Pers süvarileri de vardı. Datis ve Araphernes, iki Pers generaliydi. Yanlarında Hippias vardı. Herhalde Hippias Büyük Kral'ı böyle bir sefer düzenlemesi için senelerce ikna etmeye çalışmıştı ve o da Marathon'un bu iş için ne kadar uygun olduğunu düşünmüştü.

Hatırlarsanız bu bölge Peisistratidlere aittir, Peisistratos son kez Atina'ya dönüp, kendini tiran ilan ettiğinde ilk buraya ayak basmıştı, kendi adamları da buradaydı, kuvvetleri burada toplanacaktı. Eminim Hippias de kendisi gibi sürülen herkesin söylediğini söylemektedir, “Tek yapmam gereken Marathon'daki plaja ayak basmak, sonra insanlarım tek bir güç olarak bir araya gelerek benimle birleşecekler. Atina'da savaşmaya gerek bile kalmayacak, çünkü geldiğime o kadar sevinecekler ki...” Eminim Kral James, zamanında XIV. Louis'e de İngiltere'ye geri dönmek konusunda aynı şeyi söylemişti. Benzer durumlarda bunu her zaman duymak olasıdır, ama bu aslında bizim öykümüz için çok önemlidir.

Hippias'ın tahtı yeniden kazandırılabilceğine inanan, bunun için ihanete hazır veya demokrasiyi terk edip uygun olduğunda Hippias'la birleşebilecek Atinalılar olduğunu bilmeseydik, Marathon'da neler olduğunu tam olarak herhalde anlayamazdık. Bu, herkesin aklının bir kenarında yazılı olarak durmalı. Bu kez, size geçende söylediğim gibi, saldırı kıyılarda başlamadı. En kısa yoldan Ege Denizinin bir ucundan, adadan adaya atlayarak başladı. Naksos'da kaldı; hatırlarsanız Naksos Aristagoras'ın istilasını püskürtmeyi başarmış, buna kızan Büyük Kral tarafından da tamamen yerle bir edilmişti.

Bundan sonra Ege'nin ortasındaki Delos adasına gelmişlerdi. Bu ada Apollon ve kardeşi

Artemis'in kutsal adası idi ve Yunanlılar için çok kutsaldı. Persler ne yaparlar? Deloslulara ve Delos'daki Apollon rahiplerine büyük saygı gösterip, hiç zarar vermediler; bu Pers istilalarının belirgin özelliği idi. Dini baskı uygulamazlardı. Kendi dinleri, çevrelerindeki birçok kişinin dininden çok farklıydı. Onlar Zerdüş't idiler; güneşe taparlardı, ama kendi dinleri ile ilgili baskı yapmazlardı. Dine karışmazlardı. Hatırlarsanız Tevrat'ta onlardan çok güzel bahsedilir, çünkü Yahudilere hiç bir şekilde kötü davranmaz ve kendi dinsel uygulamalarını başkalarının yaptığı gibi değiştirmeleri için baskı uygulamazlardı. Peki, bu davranışla Persler ne demek istiyorlardı?

"Biz Yunan tanrılarıyla savaşmıyoruz, hatta Yunanlılarla bile savaşmamaktayız, sadece bize saldıran bu iki yaramaz şehri cezalandırıyoruz" derler. Sonra Euboa adasının güney uzantısını dönerek Karystos şehrine varırlar; Yunanlılarla savaş halinde olduklarını düşünmeseler de Persler tüm Yunanlıların Büyük Kral karşısında aynı nitelikte davranmasını beklemekteydiler, böylece Karystoslulardan toprak ve su vermelerini isterler, ama Karystoslular karşı çıkınca Persler şehri yok eder ve insanlarını köle yaparlar.

Euboa sahilleri boyunca ilerleyerek kuzeydeki Eretria şehrine varırlar, burada 4000 Atinalı yerleşik durumdadır, hani hatırlarsanız, bunlar sinsi sinsi bekliyorlardı. Silahlarını kuşanıp Eretria'nın özgürlüğü için ölüme hazır bir biçimde karşılına dikilirler, ne de olsa Atinalılarla özel bir arkadaşlıkları vardı, diye düşünebilirsiniz. Yanlış. 4000 Atinalı evlerine, Attika'ya dönmüşlerdi. Neden? İlk akla gelen yanıt, "neden olmasın"dır. Ama bu utanç kaynağıydı ve Herodotos'un, Atinalılarla çok yakın olup tüm kendi tarihi boyunca, eminim zamanında Atina'da da çok vakit geçirmiştir, hatta Perikles'in de galiba son dönemlerde arkadaşı olduğunu anlamaktayız. Anadolu'da Halikarnassos'dan geliyor olmasına rağmen, Atina'da çok kalmış ve düşüncelerinde Atina taraftarı bir çizgi oluşturmuştur.

Ama tabii Herodotos'un elindeki kaynaklar hep Atinalılardandı, onlar da bu öyküyü kendilerine göre anlatıyorlardı. Atinalılara göre onlar Eretria için savaşmaya hazırlardı, ama Erertialılar onlara, "artık bir anlamı olmadığını" söylemişti. Neden hepsi ölsünlerdi ki; burası kendi şehirleri bile değildi. Neden evlerine dönmüyorlardı? Tabii buna inanırsanız, her şeye inanırdınız, tabii ben inanmadım. Atinalılar herhalde kaldıkları takdirde hüsrandan başka bir şey olmayacağını anladılar ve eğer Attika'ya dönerlerse burada bir işe yarayacaklarını düşündüler. Tamam, Atinalılar gittikten sonra Eretria'da istila başladı. Savaş alanı olarak nereyi seçmişlerdi? Marathon'u seçmişlerdi, çünkü burası Eretria'ya yakındı; ikinci olarak, burası Herodotos'a göre, süvariler için de çok uygundu; üçüncü olarak, daha önce de belirttiğim gibi, Pesisistratos'un kuvvetli olduğu yerd, Atina'da Hippias'ı tahta çıkartmak için olabilecek en doğal yerd; bütün bunlardan dolayı burası seçilmişti.

Marathon'a gitmeyi planlıyorlardı. Eğer Atinalılar buraya gelip kendilerine karşı dururlarsa, Atinalıları yerle bir edeceklerinden emindiler; ama geleceklerini tahmin etmiyorlardı; Atinalıların korkacağını ve onların Marathon'da beklerken, "Atina'da

devrim oldu” haberini aldıklarında kenti geri almak için için geri döneceklerini düşünüyorlardı. Bence onları buna Hippias inandırmıştı ve beklentileri buydu. Doğal olarak savaşmaya hazır dılar, ama buna gerek kalacağını düşünmüyorlardı.

490 yılının 4 Ağustos’unda Marathon’a indiler. Bu tarihleri bilmemizin nedeni aynı zamana denk gelen bir güneş tutulmasıdır, dolayısıyla astronomlar tam tarihi saptayabilmişlerdir. Doğal olarak Atinalılar, Perslerin geldiğini duyunca, -- onlar Naksos’a ulaşır ulaşmaz herhalde kendilerine haberi gelmiştir --, yeni arkadaşları Sparta’ya gidip yardım istemişlerdir. Bununla ilgili çok hoş öyküler var; yazılı kaynaklardan adının Pheidippides olduğunu öğrendiğimiz bir atleti koşarak gönderirler, ama herhalde ismini yazıya dökerken bir hata olmuştur, aslında adının Philippides olması gerekmektedir. Ama biz Pheidippides diyelim, kaynaklar öyle diyor.

Sparta’ya elinden geldiğince hızlı koşarak iki günden kısa bir sürede varan Pheidippides, Spartalılara, “Persler geliyor, Persler geliyor, lütfen bize yardım edin” der. Spartalılar da, “Tabii yardım ederiz, bizi bundan daha fazla mutlu edecek bir şey olamaz, ama ne yazık ki dini ayinimiz Karneia’nın ortasındayız, gelecek dolunaya kadar şehrimizi terk etmemiz yasak” der, -- bunun da 11-12 Ağustos’a denk geldiğini biliyoruz, yani Perslerin istilasından tam bir hafta sonrası... Bunun tam ne anlama geldiği konusunda bir yorum yapmayacağım. Bu bir bahane miydi? Spartalılar ciddi miydi? Modern ve biraz da alaycı bakış açısından baktığımızda bize sadece bir bahaneymiş gibi gelebilir. Ben onların gerçekten içten olduğunu düşünüyorum. Dinlerini bu denli ciddiye alıyor olmasalardı, kıvırtıyorlar denebilirdi, ama burada dinlerinin önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

Atinalılar artık iki şey biliyorlardı. Spartalılar geleceklere söz vermişlerdi ama en az bir hafta yoklardı. Olup biteni anlamaya çalışırken bu iki noktayı aklınızda tutmanız gerekir. Herodotos Atina ordusunun Atina’dan çıkıp Marathon’a yürüdüğünü söyler, sonra da ne yapmaları gerektiği konusunda bir tartışmaya girdiklerini anlatır, ama ben bunun doğru olduğunu düşünmüyorum. Bir tartışma gerçekten olmuş olabilir. Atina’da kesinlikle bir tartışma olmuştur. Mecliste bir tartışma olmadan orduyu şehirden çıkartabileceklerini sanmıyorum, yollayacakları ordunun ne denli büyük olmasına karar verildikten sonra da, orduyu kimin yöneteceği konusu vardı. Bütün bunlar Atina’daki meclis tarafından kararlaştırılıyordu ve tartışmalar da burada yapılmış olmalıydı.

Bazıları Atina şehrinin korunması taraftarıydı. O dönemde Atina şehrinin ne kadar iyi duvarlarla çevrili olduğunu tam olarak bilmiyoruz. Belki de duvarları yoktu, ama bu şaşırtıcı olurdu. Ama eminim ki olduğu kadarıyla duvarları saldırıya karşı koyacak kadar kuvvetli değildi, koruma açısından başarılı olunacağını tahmin etmiyorum. Atina’da Pers saldırısına hazır bir biçimde beklemek, Perslerin Attika’da koşuşturarak istediklerini yapabilmelerine, istedikleri gibi zarar vermelerine izin vermek anlamına geliyordu. Düşünün Atinalıların yüzde yetmiş beşinin, belki de hatta yüzde doksanının çiftlikleri vardı, evleri Persler tarafından yağmaya açık bir biçimde bekliyor olacaktı ve haliyle, buna izin vermenin çok iyi bir fikir olmadığına karar vermişlerdi.

Perslerin çıkartma yapmasına izin verip üstlerine ordularını göndermek başka bir seçenek oluşturmaktaydı, ama bu onları durduramazdı, Perslerin tam nereden geleceğini bilmiyorlardı, ama Perslerin karaya çıktıklarını duyduklarında karşılamak için bir ordu göndermeleri olası idi. Bu arada Miltiades önder olarak ortaya çıkmıştır. Kendisi zaten generaldi, ama ön plana çıkmasının tek nedeni bu değildi; zaten herkes onu Pers uzmanı olarak tanımıştı. Pers ordusunda general olarak bulunmuştu; bu da ona, söylediklerinin dinleniyor olması konusunda ağırlık kazandırmaktaydı, aynı zamanda da tabii ki büyük saygınlığı ve bilgisi olan bir kişi idi, bunun da ne kadar doğru olduğunu Marathon Savaşı'nda kanıtlayacaktır. Etkileyici bir karakter olmalıydı. Generallerden sadece bir tanesi olmasına karşın sivrilmekteydi ve diğerlerinden çok daha fazla etkisi olduğu kesindi; ortaya koyduğu fikir de, "Bırakın Perslerin kara çıktığı yere gidip onlarla karşı karşıya gelelim" şeklindeydi.

Bir başka amaç da, onların Spartalılara erişmelerini engellemektir, ama bundan daha ağırlıklı olan, evde oturup beklenmesi Perslere istediklerini yapmaları için izin verilmesi idi. Her geçen gün şehri Perslere teslim etmek isteyenlerin başkaldırı riskini arttırıyordu. Bu aynı zamanda Yunan savaşçıların etik anlayışına çok karşıydı, daha doğrusu, *hoplit* savaş anlayışına karşıydı. Düşmanların kırsal alana zarar vermelerine izin vermek olmazdı. Çiftliklerin yağmalanmasına izin verilemezdi. Bu anlayış ta Homeros'a kadar uzanmaktaydı, 'dur' anlayışı, bir erkeğin ülkesini istila eden düşmanına göğüs gerecek kadar yiğit olması gerekmektedir ve bundan sonra *hoplit* dünyasına girilmiş olunuyordu, bu da kendi topraklarının korunması anlamına gelmekteydi; bütün bunlar o zaman kesin tartışma konusuydu.

Atina stratejisi, sahilde Perslerin çıkartma yapmış oldukları yeri çevirip, içlere doğru ilerlemelerini engellemektir. Marathon'a 25 000 kadar piyade ile inmişlerdi. Ama düşünün, piyadeler aslında *hoplit* değildi. Onların ağır savaş aletleri yoktu. Pers savaşçıları Marathon'da betimleyen boyalı seramik sahneleri var ve onlar sadece pantolonlu, dediğim gibi, üstlerinde savaş aletleri yok. Kalkanları hasırdan örülmüş gibi, tüm savaş aletleri *hoplit*lerinden çok daha hafif; bir de aklınızda tutmanız gereken şey, Pers ordusunun çoğunlukla ele geçmiş toprakların savaşçılarından kurulu olduğudur. Persler vardı, ama birçok da Pers olmayan insan vardı. Yani onlarda Yunan Birlikteliği yoktu.

Miltiades'in planı, yaklaşık 9000 Atinalı ve yaklaşık 1000 Eretrialı'dan oluşan 10 000 Yunanlıyı sayıları 25 000'e ulaşan Perslilere karşı savaştırmaktı, işte Marathon ovasındaki tablo bu idi. Persler karaya çıkarken gemilerini de karaya bağlamışlardı. Kamplarını kurmuşlardı. Burası oldukça büyük bir bataklık alanıydı. Bundan sonra olacaklarda bunun rolü çok önemli olacaktır. Yunanlılar buraya, herhalde şöyle, dağların burada olduğu bölgeden ulaşmışlardı. Bu kıvrılan çizgiler dağların göstergesidir. Ova dümdüzdü, ama burada dağlar vardı ve buralarda bir yerlerde, tepelerde Yunan kampı vardı, geç dönemlerde yapılmış Aziz Demetrius kilisesi yakınlarında olmalıydı bu.

Bu küçük nokta Marathon Savaşı'nda ölen Yunan savaşçıların altına gömüldüğü tepeyi

göstermektedir; herhalde aynı zamanda çarpışmanın en şiddetli olduğu alan da burasıydı; bu aynı zamanda bize savaşın tam nerede yapıldığını göstermektedir; Atinalıların amacı Persleri olabildiğince burada tutabilmektir. Yunanlılar tepelerdediydi, Persler de aşağıda. Persler savaşımaya başladıklarında tepelere doğru çıkmaları gerekecekti. Bu avantajlı bir durum değildi, dolayısıyla Yunanlılar onların kendilerine doğru gelmelerini istiyordu. Ne de olsa buraları onların topraklarıydı. Beklemedeydiler. Kendilerinin değil de onların ilk adımı atmaları gerektiğini düşünüyorlardı. Persler de aynı zamanda ihanet bekleyişindeydi, şehrin kendilerine teslim edileceğini sanıyorlardı. Hiç bir şey yapmadan iki tarafın birbirini izlemesiyle bir koca hafta geçer. Ben her zaman Atina'nın stratejisini geleneksel Amerikan futbolu stratejisine benzetirim, hatta yıllardır benzerine rastlanmamıştır, "İlk düşene saldır, büyük bir hata yapılmasını bekle." Bir başka deyişle, "Perslere topu fırlat ve hata yapmalarına izin ver".

Bence Miltiades'in aklındaki buydu. Zaman geçtikçe Persler böyle bekleyemeyeceklerini anlamışlardı. Yemek ve suları bitmeye yüz tutmuştu, eh tabii Büyük Kral da bir haber beklentisi içerisindeydi. "Nasıl yaptınız? Ne yaptınız?" sorusuna, "Oturup Atinalıları bekledik" diyemezlerdi. Bu durumda Perslerin yeni planı, bence buydu; yaklaşık 10 000 kadar askeri ve atlıları gemilere bindirip Attika'ya sahilden göndermek; bu askerler Phaleron koyundan da doğrudan Atina'ya ulaşabilirdi, kalan 15 000'i de Atinalılara olabildiğince yaklaşık onları oldukları yerde tutarak, geri dönüp Atina'yı savunamayacak hale getirmek. Bu durumda Atina'yı koruyacak ordu olmayacaktı. Eğer yolladıkları gemilere binip limana varıp, şehre de ulaşırlarsa, şehir onların olacaktı. Perslerin bakış açısından eğer Atinalılar çılgın iseler, tepeden aşağıya iner ve sayıları Perslerin üçte biri olduğundan kesin Perslere yenilirlerdi, dolayısıyla ortada çekinecek bir durum yoktu, "Bırakın gelsinler" diyorlardı, ki onlar da geldiler.

Savaş günü geldiğinde Miltiades liderdi. Karşı tarafın kendininkilerden 5000 daha fazla askeri vardı. Sayısal üstünlükten kaybedeceklerinden korkuyordu. Kendi ordusunu Pers sırasına eşit kılmak için *phalanks* düzeninin derinliğinden kısmaya karar verdi. Bu kararın şöyle bir tehlikesi vardı. Eğer yeterli derecede derin değilse, Persler Yunan sırasını kırabilirdi. Karşı güce eşit kılacağı yerde, sıranın uç kanatlarını güçlendirip ve sol orta kısmı hafif tutmaya karar vermişti. Persler ortadan askeri düzeni kırmadan evvel askeri sıranın kanatlarında başarılı olmayı planlamaktaydı; böylece Atinalılar Pers düzeninin orta kısmına yoğunlaşıp, Persleri yenmeyi amaçlamaktaydı, ama gelişmeler tabii bundan çok farklıydı.

Persler orta kısmı kırıp geçti, ancak çok geç kalmışlardı. O ana kadar Yunan kanatları, yani Atina kanatları başarı kazanmış ve Persleri önlerine katmış, deli gibi kaçmalarını sağlamışlardı, ama onlar bataklığa dalmışlardı, bu da kaçmalarını çok zorlaştırmıştı. Atinalılar bu sayede çok sayıda düşmanı öldürmeyi başarmış ve sonunda savaşı sonuçlandırmıştı. Savaş bittikten sonra, bu bir iki saatin aslında ne kadar uzun geldiğini hayal etmek gerek. Artık Atinalıların yemek yiyecek ve dinlenecek zamanları vardı, daha sonra da daha gemiler oraya varmadan Attika'ya geri bile dönebilmişlerdi; o sahneyi hep hayal etmişimdir.

Persler Körfeze girip, tam Phaleron'a gelince burada bomboş güzel bir plaj beklerken birden karşılarında Atina ordusunu bulmuşlardı. Ben hep onları sol ayaklarıyla frene basarken hayal etmişimdir, Atinalıların ise kalkanları ve mızrakları havada, güneş ışınları kalkanlarından yansıtıp Perslerin gözlerini kör ederken. Bu noktada bir orduya karşı karada bile saldırı düşünülemezdi; Antik Dünyada bu yapılmazdı. Bu askerlerin dönüp evlerine gitmeleri ve Büyük Kral'a ne söyleyeceklerini düşünmeye başlamaları gerekmektedir. Atinalılar kazanmıştı, Persler ise büyük kayıp vermişlerdi. Sadece 192 Yunanlı ölmüştü. Ölülerini büyük bir şeref olarak savaştıkları alanda gömmüşlerdi.

Ertesi gün Attika'ya 2000 Spartalı asker gelmişti; bu da onların aslında gerçekten ciddi olduğunu göstermekteydi, ama olan bitenden o zaman haberleri olmuştu. Savaş alanına gidip bakmak için izin istemişlerdi ve buldukları da ölü Persler olmuştu, kimse daha önce böyle bir şeye tanık olmamıştı. Daha önce hiç bir Yunanlı Persleri yenememişti ve Atinalıların başarısı şaşırtıcı idi. Aslında savaşı çok hızlı ve yetersiz bir biçimde anlattım. Ne olmuştu yani? Bu savaşın önemi, binlerce yıl önce 10 000 Yunanlı'nın 15 000 Pers'e karşı kazandığı başarıydı, ama ne olmuş yani? Bugün birçok insan böyle diyebilir. Ama çok iyi hatırlarım, 1936'da İngiltere'de buluşan pasifistlerin güzel bir konferansı olmuştu, konuşmacılar arasında ön plana çıkan konu, "Hiç bir savaş herhangi bir değişiklik yaratmamıştır" kavramıydı. Hoşuma en çok giden de, toplantı yerinin Hastings olarak seçilmiş olmasıydı.

Bu savaş Yunan tarihi boyunca, *hoplit*lerin düşmanlar karşısında kazandığı en büyük zafer olacaktır. Yunan tarihinin daha geç dönemlerinde deniz filoları ön plana çıktığında, daha geleneksel ve tutucu kısım, Marathon'u hep görkemli bir başarı olarak anarak, "*Hoplit* çiftçilerinin Yunan topraklarını kurtardığı gün" diyecektir. Denizciler, bir de fakirler aslında Salamis Deniz Savaşını tercih eder. Bu demokrasi için bir zaferdir. Bu Atina demokratlarıydı. Sonradan eminim ki Spartalıların katılamadığına mutlu olmuşlardır, çünkü başarının tamamını kendilerine ait olarak öne sürüp demokrasinin bir başarısı olduğuna inanmışlardır. Yunanlılar ilk kez Persleri yenmişti. Herodotos'a göre, o zamana kadar Pers ismi Yunanlıların duyabileceği en korkunç şeyi temsil ediyorlardı.

Marathon zaferi Atina için büyük bir ulusal gurur ve başarıyı temsil eder. Bilim insanları Marathon Savaşı'nın Atinalı olma konusundaki etkilerini, İspanyol Armadasının Elizabeth'in İngiliz filosuna yenilmesini ve başarı dolu Elizabeth Dönemi'nin başlangıcıyla karşılaştırırlar. Özgürlük için bir başarıdır, çünkü kaybetmenin bedeli her anlamda anlaşılacağı gibi kölelik olacaktır. Yunan uygarlığı, -- ki buna birazdan geri döneceğim-- daha başlangıç seviyesinde yok edilecekti, çünkü daha emekleme dönemindeydi. Ama yine de benim gibi bu olayın önemini fazlasıyla vurgulayanlar karşısında biraz dikkatli olmamız gerekebilir.

Bir İngiliz bürokrati, "Savaş hiç bir şey kazandırmaz, hiç bir şeyi onarmaz, hiç bir şeyi düzeltmez" demiştir; bu kişi Neville Chamberlain'dir. 1936'da Bertrand Russell savaş aletlerinin atılmasını ve pasifist bir bakışın en akıllıca politika olduğunu öne sürer. Hitler

Rhine vadisine girmek üzere iken İngiliz Ordusu, Filosu ve Hava Kuvvetleri'nin yavaş yavaş yok edilmesi gerektiği fikrini ortaya atar. Savaşta başarı bir fark yaratır mı? Ben diyorum ki bir de kaybedenlere, mağdurlara ve Yahudi Soykırımından kurtulanlara sorun. Amerika'nın güneyindeki kölelerin torunlarına sorun. Her zaman hatırlanması gereken şey, eğer Atinalılar Marathon'da kaybetmiş olsalardı, – Aiskhylos daha yeni oyun yazarı olarak kariyerine başlamıştı, Sophokles daha hiç oyun yazmamıştı, tabii ne Euripides ne de Aristophanes vardı. Eğer yanılmıyorsam Sokrates daha henüz doğmamıştı bile, tabii ne Platon, ne Aristoteles, ne de Phedias. Parthenon yoktu. Yunan dünyasının görkemini temsil eden binaların yapımına henüz başlanmamıştı bile, – demokrasi olmazdı, çünkü dünyada demokrasinin var olduğu başka bir yer yoktu. Bilimsel devrim henüz emekleme dönemindeydi ve yok edilebilirdi. Anısı bile kalmazdı, çünkü bu olanların kayıtları da yapılmamış olurdu. Ne batı uygarlığı, ne de politik özgürlük olurdu, çünkü bunların hepsi o dönemde başka kültürde yoktu. Bundan dolayıdır ki, sizlerin Marathon Savaşını bilmenizi istiyorum, çünkü bugün burada hayatta olan her birimiz bu 10 000 Marathon Savaşçısına (*marathonomakhoi*) biraz da olsa borçluyuz. Bunlar hem Yunan hem de dolaylı olarak bizim özgürlüğümüz için savaşmış Marathon savaşçılarıydı. Teşekkürler.

[Metin sonu]